

# Από την Τέλεια Αρμονία της Θείας Δημιουργίας, στην Περιβαλλοντική Κρίση και με την Ορθόδοξη Συνείδηση και Αγωγή, στην Αειφόρο Ανάπτυξη και Ελπίδα.

*Αχιλλέας Τσιρούκης<sup>1</sup>, Βασίλειος Αρέτος<sup>2</sup>, Αθηνά Καβράκη<sup>3</sup>, Γεώργιος Τσαλίκουλου<sup>4</sup>*

1. Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Δασοπονίας και Διαχείρισης Φυσικού Περιβάλλοντος Καρδίτσας (ΤΕΙ Λάρισας), [tsirouk@teilar.gr](mailto:tsirouk@teilar.gr).
2. Εργαστηριακός Συνεργάτης, Τμήμα Δασοπονίας και Διαχείρισης Φυσικού Περιβάλλοντος Καρδίτσας (ΤΕΙ Λάρισας), [aretos@teilar.gr](mailto:aretos@teilar.gr).
3. Εργαστηριακή Συνεργάτιδα, Τμήμα Δασοπονίας και Διαχείρισης Φυσικού Περιβάλλοντος Καρδίτσας (ΤΕΙ Λάρισας), [kavraki@teilar.gr](mailto:kavraki@teilar.gr).
4. Δασοπόνος.

## ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Από τη δημιουργία του φυσικού κόσμου από τον Θεό «*Εν αρχή εποίησεν ο Θεός τον ουρανόν και την γην*» (Γέν. Α' 1) και «*πας γαρ οίκος κατασκευάζεται υπό τινος, ο δε τα πάντα κατασκευάσας Θεός*» (Εβρ. Γ' 4), που μαρτυρούν αδιάψευστα την παρουσία του Θεού δημιουργού στο φυσικό κόσμο, κυριαρχεί η τέλεια αρμονία, η ακεραιότητα και η πληρότητα. Τα παραπάνω αποτυπώνονται με τις εκφράσεις: «*Και είδεν ο Θεός τα πάντα, όσα εποίησε, και ιδού καλά λίαν*» (Γέν. 1, 31) και επίσης, «*συ εποίησας πάντα τα ωραία της γης*» (Ψαλμ. 73, 17). Όλος αυτός ο κόσμος παραδίδεται από την αγάπη του Θεού στον άνθρωπο, ως ευλογία και δωρεά, ενώ παράλληλα, του δίνει την εντολή «*εργάζεσθαι αυτόν και φυλάσσειν*» (Γέν. 2, 15). Οι λέξεις αυτές θεωρούνται αλληλένδετες και αναφέρονται σε δικαιώματα, αλλά και υποχρεώσεις του ανθρώπου απέναντι στο φυσικό περιβάλλον. Ο άνθρωπος, ωστόσο, παρερμηνεύοντας τις θείες εντολές, ενεργεί ανορθόδοξα και ληστρικά πάνω στη φύση. Αποτέλεσμα όλων των άστοχων ενεργειών του, είναι η διογκούμενη «*περιβαλλοντική κρίση*», η οποία δεν μπορεί να αμβλυνθεί ή απαλειφθεί, παρά μόνον μέσα από μια Ορθόδοξη συνείδηση και αγωγή, που θα στοχεύει στην αειφόρο ανάπτυξη και ελπίδα.

**ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ:** Αειφορία, δημιουργία, φυσικό περιβάλλον, περιβαλλοντική εκπαίδευση, Ορθόδοξη συνείδηση

## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«*Και είδεν ο Θεός τα πάντα, όσα εποίησε, και ιδού καλά λίαν*» (Γέν. 1, 31). Έτσι χαρακτηρίζεται ο κόσμος, ως «*καλόν λίαν*», καθότι, «*παν κτίσμα Θεού καλόν*» (Α' Τιμ. 4, 4). Το φυσικό περιβάλλον, δημιουργήθηκε απαρχής από τον Θεό «*εξ ουκ όντων εποίησεν αυτά ο Θεός*» (Β' Μακ. 7, 28), για να εξυπηρετεί τον άνθρωπο, που αποτελεί την κορωνίδα της δημιουργίας του. Επομένως, οφείλει αυτός ως ένδειξη υπακοής και σεβασμού προς τον Δημιουργό, να το φυλάσσει με κάθε μέσον και πρόσφορο τρόπο. Άλλωστε, αυτή ήταν και η εξ' άνωθεν εντολή, «*εργάζεσθαι αυτόν και φυλάσσειν*» (Γέν. 2, 15).

Με εργατικότητα και σεβασμό οφείλουν να ενεργούν οι άνθρωποι, ως φύλακες των θείων δωρεών, καθώς και ως «χρήστες αλλά όχι καταχραστές», του φυσικού περιβάλλοντος (Ψαριώτης, 1996). Ο Θεός τοποθετεί τον άνθρωπο στον κόσμο ως αντιπρόσωπό Του, για να ασκεί εκεί τη φροντίδα και την πρόνοιά Του, συμμετέχοντας σε μια συνεχή δημιουργία και οδηγώντας την κτίση στην τελειότητά της (Κεσελόπουλος, 1989). Εκείνος, όμως, δεν κατόρθωσε να συμπορευθεί και να λειτουργήσει αρμονικά με την θεία κτίση. Δεν εκτίμησε σωστά τον φυσικό δεσμό και την αλληλεξάρτηση μέσα σ' αυτό το «θεικό οικοσύστημα», έκανε αλόγιστες ενέργειες, υπερβολές, ξεπέρασε το μέτρο της δωρεάς και υπό το πρίσμα της ωφελιμοθηρίας, το οδήγησε σε κρίση και φθορά, «*φθορά φθαρήσεται η γη*» (Ησ. 24, 3).

Η κρίση αυτή, μπορεί ανάλογα με τα χαρακτηριστικά της να ονομάζεται οικογενειακή, κοινωνική, οικονομική, περιβαλλοντική. Οι ενέργειες του σύγχρονου ανθρώπου, θα πρέπει να στοχεύουν σε μια «**αιφόρο ανάπτυξη**», μέσα από μια προσέγγιση γνώσεων, στάσεων, αξιών και συμπεριφορών, που πρώτιστα θα κεντρίζουν τους νέους. Θα τους τοποθετούν στο επίκεντρο των αναζητήσεων για λύσεις στα οξυμμένα «οικολογικά ή περιβαλλοντικά» προβλήματα της εποχής μας, γιατί διαφορετικά θα καταλήξουμε στο: «*Και είναι η γη υμών έρημος, και αι πόλεις υμών έσονται έρημοι*» (Λευϊτ. 26, 33).

## **Η ΘΕΙΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ**

Κάτω από το πρίσμα της Ορθόδοξης Θεολογίας, διακρίνεται ευκρινώς το τρίπτυχο «**ΘΕΟΣ - ΑΝΘΡΩΠΟΣ - ΚΟΣΜΟΣ**». Η δημιουργία προβάλλει και αποκαλύπτεται, από τα απλούστερα στα πλέον σύνθετα και από τα ατελέστερα στα τελειότερα, με αποκορύφωμα τον άνθρωπο. «Όλα έργα χειρών Δεσπότη, κατασκευασμένα με σοφία, σχέδιο και σκοπιμότητα» (Παπουτσόπουλος, 1998). Ο Θεός δημιουργός, έθεσε τον άνθρωπο που έπλασε σε εξέχουσα θέση μέσα στον Παράδεισο, δηλαδή στο άριστο και τέλειο φυσικό περιβάλλον, «*εργάζεσθαι αυτόν και φυλάσσειν*». Σύμφωνα με τον Άγιο Συμεών τον Νέο Θεολόγο, οι δύο έννοιες «*εργάζεσθαι και φυλάσσειν*», αποτυπώνουν ξεκάθαρα τη στενή, αλλά και διαρκή σχέση του ανθρώπου με τη φύση. Αποκαλύπτουν εμφανώς τα δικαιώματα, αλλά και τις υποχρεώσεις που εμπεριέχονται στη θεία εντολή. Με το «*φυλάσσειν*», ο άνθρωπος εντέλλεται να προστατεύει, να φυλάσσει και να συντηρεί το φυσικό περιβάλλον, όχι μόνον για τον εαυτό του, αλλά και για τις μελλοντικές γενεές. Μήπως όμως στην εντολή αυτή, «υποκρύπτεται» και το αξίωμα το ζητούμενο της εποχής μας, δηλαδή η «**αιφόρος ανάπτυξη**»; Επομένως, έχουμε έναν άνθρωπο «**άρχοντα της φύσης**», με κυριαρχικά δικαιώματα στο φυσικό περιβάλλον ως αντιπρόσωπος του Θεού, αλλά, παράλληλα έναν άνθρωπο, «**πιστό οικονόμο της φύσης και φρόνιμο**», με σεβασμό, ευθύνη και σύνεση και προπαντός υπακοή στο θέλημα του Θεού.

Εμπεριέχει, επίσης, αυτή η θεία εντολή παιδαγωγικό περιεχόμενο για τον άνθρωπο. Τον θέλει εργαζόμενο και όχι οκνηρό, με σκέψη, με πρωτοβουλία, με δημιουργία. Δεν του επιβάλλει τον τρόπο άσκησης, αλλά, του παραχωρεί την «αυτενέργεια». Ο άνθρωπος καλείται να συνυπάρξει αρμονικά με τη φύση, εργαζόμενος ορθολογικά και σωστά, δηλαδή «**καλώς**», έτσι ώστε και η φύση σε μια αμφίδρομη σχέση, να του προσφέρει καρπούς και αγαθά προς ευχαρίστηση, ως ανταμοιβή των έργων του.

Ολόκληρη η φυσική δημιουργία, δηλαδή το Σύμπαν και η Γη, αποτελούν το φυσικό περιβάλλον του ανθρώπου ή αλλιώς το «ενδιαίτημά» του. Αν και απόλυτα οικολογική η έννοια του όρου «ενδιαίτημα», χαρακτηρίζει κατ' επέκταση και τον άνθρωπο εκείνο και ειδικότερα τον Ορθόδοξο Χριστιανό, που ζει και κινείται σε συγκεκριμένο φυσικό περιβάλλον και εργάζεται μεν για τα βιοτικά, πρωτίστως δε, επιδιώκει και αναζητά τα πνευματικά. Κατά τον Μ. Βασίλειο το φυσικό περιβάλλον και ιδιαίτερα η Γη, είναι «Θεοδημιούργητο» και για το λόγο αυτό αποτελεί το πλήρες, αρμονικό και φυσικό ενδιαίτημα του ανθρώπου. Το σύνολο δε των στοιχείων που το απαρτίζουν, χαρακτηρίζονται από μορφολογική, οργανική και λειτουργική πληρότητα και αρτιότητα και ως «καλά λίαν».

Με βάση τα παραπάνω χαρακτηριστικά, το φυσικό περιβάλλον στην ολιστική του έννοια ονομάζεται «κόσμος», δηλαδή κόσμημα και στολίδι (Οικονόμου, 1992). Στον όμορφο αυτό κόσμο, ο Θεός έθεσε τον άνθρωπο να εργάζεται καλώς και να λατρεύει τον Κτίστη, «εργάζεσθαι τη κτίσει καλώς, τω Κτίστη λατρεύοντες» (Απολυτίκιον Μητρ. Πατρών Νικοδήμου) και επίσης, κατά τον Απόστολο Παύλο, «οι χρώμενοι τον κόσμον ως μη καταχρώμενοι». (Α' Κορινθ. 7, 31).

Άλλο ένα χαρακτηριστικό θα λέγαμε της «αιεφόρου ανάπτυξης» αποτελεί το «καλώς και μη καταχρώμενοι». Η καταστροφική μανία του ανθρώπου προέρχεται κυρίως από τη ρυπαρότητα της ψυχής και την πνευματική του σύγχυση και αστάθεια. «Ρύπον ψυχής αποθώμεθα πάντα, άφθορον, αρρυπώτως τον κόσμον οικούντες» (Στίχοι μετά το Συναξάριο του Μητρ. Νικοδήμου) και ακόμη, «Οράτε και φυλάσσεσθε από πάσης πλεονεξίας» (Λουκ. 12, 15). Και εμείς οι σύγχρονοι τι πράττουμε; Ακριβώς τα αντίθετα. Μεταπηδήσαμε από το «άφθορον» στη φθορά και από το «αρρυπώτως», στο ρυπαρώς και στην πλεονεξία. Αποτέλεσμα αυτών, η ρύπανση και η αλλοίωση του φυσικού περιβάλλοντος.

Η ρύπανση της ατμόσφαιρας, των νερών, των εδαφών, είναι όλα συνιστώσες της μεγάλης «περιβαλλοντικής κρίσης». Αφού είχαμε την εντολή «άφθορον και αρρυπώτως» από τον ίδιο τον Δημιουργό, γιατί δεν την τηρήσαμε; Γιατί καταστρέφουμε με μανία το απρόσιτον κάλλος της κτίσεως, για το οποίο ο Γρηγόριος Ναζιανζηνός ο μεγάλος παιδαγωγός της εκκλησίας μας λέγει: «Ο τεχνίτης Λόγος το παν συνέδησε, κόσμος τε εστί, όσπερ λέγεται, και κάλλος απρόσιτον, και ουδέν μήποτε τούτου τις επινοήσεται λαμπρότερον ή μεγαλοπρεπέστερον» (Λόγος έκτος ειρηνικός). Δηλαδή, ποτέ πια δεν θα υπάρξει κάτι λαμπρότερο και μεγαλοπρεπέστερο απ' αυτό που σήμερα θεωρείται «κόσμος, κάλλος, στολίδι». Πάρα πολλά και ανεκτίμητα τα δώρα του Θεού και όλα στην υπηρεσία του ανθρώπου. Απλά, η ανθρώπινη αδύναμη φύση θέλησε να υπερβεί τον Δημιουργό. Κυριάρχησε το παράλογο, της λογικής. Λησμόνησε ότι ο Θεός είναι εκείνος που πίστεψε στη μοναδικότητα του ανθρώπου μέσα στη φύση (Στύλιου, 1987). Κάθε άλλη παραδοχή, είναι ξένη προς τη Θεολογία της Ορθοδοξίας μας και συνιστά πλάνη.

Προς την αρετή, λοιπόν, μας οδηγεί και η φύσις και αν την προσεγγίσουμε και τη μελετήσουμε, πάρα πολλά ωφέλιμα μπορούμε να διδαχθούμε (Παπουτσόπουλος, 1972). Ο άνθρωπος, παρακινείται μέσα από την Αγία Γραφή και την Ορθόδοξη Παράδοση να λειτουργεί ως «ο πιστός οικονόμος ο φρόνιμος» (Λουκ. ιβ'42). Επομένως, η σχέση του ανθρώπου με τον φυσικό κόσμο είναι «διαχειριστική και όχι Δεσποτική». Μήπως και από τη σχέση αυτή αποκαλύπτεται το «αιεφορικό αξίωμα», που δεν είναι τίποτα περισσότερο από **μια σωστή διαχείριση και εξοικονόμηση των**

φυσικών πόρων, ως ευθύνη για τις επερχόμενες γενεές; Άρα, λοιπόν, αν προσθέσουμε στο «φυλάσσειν, καλώς, άφθορον, μη καταχρώμενοι, αρρυπώτως, πιστός οικονόμος ο φρόνιμος και το οράτε και φυλάσσεσθε από πάσης πλεονεξίας», διαπιστώνουμε ότι τα Ιερά κείμενα μας υπενθυμίζουν, συνεχώς και αδιαλείπτως, ως κραυγή αγωνίας την **αιεφορία**, και την αναγκαιότητα για **χρηστή και ορθολογική διαχείριση** κατά το: «και δος πάσι φρόνησιν, μη ενεργείν ασυνέτως» (Από την υμνολογία για το περιβάλλον). Και φυσικά, όπως τονίζει ο Απόστολος Παύλος, «άρα ουν ως καιρόν έχομεν, εργαζώμεθα το αγαθόν προς πάντας» (Γαλάτ. 6, 10), γιατί σε διαφορετική περίπτωση, «τα γαρ οψώνια της αμαρτίας θάνατος» (Ρωμ. 6, 23).

## Η ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

Όπως αναφέρθηκε ήδη, η σχέση του ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον είναι δεδομένη και με βάση την Ορθόδοξη Θεολογία χαρακτηρίζεται «Θεόσδοτη». Η χημική ταυτότητα, άλλωστε, του ανθρώπινου σώματος με τη γη, δια του «ότι γη ει και εις γην απελεύση» (Γέν. Γ' 17-19), συνδέει την ανόργανη και οργανική Κοινότητα του ανθρώπου, με το περιβάλλον του (Στύλιου, 1987). Ο φυσικός κόσμος συμμετέχει στην ευτυχία του ανθρώπου πριν την πτώση και την έξοδο από τον Παράδεισο, αλλά επίσης «πάσα η κτίσις συστενάζει και συνωδίνει άχρι του νυν» (Ρωμ. Η' 19-22), με τον άνθρωπο της πτώσης, της απειθείας και παρακοής. Το μέχρι τότε όμορφο και τέλειο φυσικό περιβάλλον, το «καλό λίαν», αλλοιώθηκε και αποδιοργανώθηκε. Την εξαχρείωση και αμαύρωση του «κατ' εικόνα», συνοδεύει και ακολουθεί η αμαύρωση και εξαχρείωση της φύσης «η γη υμών έρημος, αι πόλεις υμών πυρίκαυστοι» (Ησ. 1, 7).

Πλήρης και καθολική η συμπόρευση. Ο άνθρωπος από την υπεύθυνη κυριαρχικότητα του «άρχειν», δια της παρακοής και του εγωισμού, χάνει την δωρεά του Θεού και καταπίπτει σε μια κατάσταση διαφθοράς, αλλοίωσης και ασυδοσίας. Η γη από ευλογία γίνεται κατάρα και ο άνθρωπος με λύπη και κόπο τρώει το ψωμί του «επικατάρατος η γη εν τοις έργοις σου· εν λύπαις φαγή αυτήν πάσας τας ημέρας της ζωής σου» (Γέν. Γ' 17-19). Οι συνέπειες της παρακοής, μετέβαλλαν την αγαθή πρόνοια και φροντίδα του Θεού προς τον κόσμο, σε «εχθρότητα», με ολέθριες καταστροφές για τη φύση, καθότι το ηθικό κακό, συνεπιφέρει αναπόφευκτα και το φυσικό κακό.

Επομένως, το οικολογικό πρόβλημα δεν μπορεί να νοηθεί αλλιώς, παρά ως συνέπεια της διαφθοράς του ανθρώπου στο φυσικό περιβάλλον (Στύλιου, 1987). Η βαρύτερη νόσος της αυτοκαταστροφής που έχει ενσκήψει τα τελευταία χρόνια στην ανθρωπότητα, πείθει όλο και περισσότερο ότι το πρόβλημα δεν είναι μόνο επιστημονικό, αλλά πρωτίστως **πνευματικό** (Κεσελόπουλος, 1989). Ο άνθρωπος, έχει παρέμβει δυναμικά στις φυσικές αλληλουχίες, εκχερσώνει δασικές εκτάσεις, επεκτείνει την καλλιεργήσιμη γη, αποστραγγίζει λίμνες και επιχωματώνει ακτές, εκτρέπει ποταμούς, καταστρέφει βιότοπους και γενικά δρα καταστρεπτικά στα διάφορα φυσικά οικοσυστήματα (Μοδινός, 1997). Αν δεν καταφέρει δε να διαχειριστεί έξυπνα τα βιολογικά αυτά συστήματα, το μέλλον προδιαγράφεται δυσοίωνο, καθότι το 80% του πληθυσμού της γης εξαρτά την ενεργειακή του επιβίωση από τη βιομάζα (Μοδινός, 1988). Και ενώ ο άνθρωπος βρίσκεται σε μια πλήρη σύγχυση, αφροσύνη και ασταμάτητη κακοποίηση του περιβάλλοντος, ο Κύριος δείχνει την ορθή πορεία και συνιστά: «απολείπετε αφροσύνην, ίνα εις τον

*αιώνα βασιλεύσητε, και ζητήσατε φρόνησιν, και κατορθώσατε εν γνώσει σύνεσιν»* (Παροιμ. 9, 6).

### **Μορφές του οικολογικού προβλήματος**

Στην Παλαιά και Καινή Διαθήκη, αναφέρονται περιστατικά καταστροφής του φυσικού περιβάλλοντος, τοπικής ή ευρύτερης έκτασης, μικρής ή μεγαλύτερης έντασης και βαθμού συνεπειών *«εφθάρη δε η γη εναντίον του Θεού, και επλήσθη η γη αδικίας»*. (Γέν. 6, 11). Οι δέκα πληγές της Αιγύπτου (Εξοδ. Ζ' 8-12) και ο κατακλυσμός του Νώε (Γέν 7, 6), αποτελούν δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα. Επίσης, στο Ιερό βιβλίο της Αποκάλυψης του Ιωάννη, προδιαγράφονται μεγάλες οικολογικές καταστροφές. Μια τέτοια συνταρακτική περίπτωση που αποτυπώνεται στην Αποκάλυψη, πραγματοποιήθηκε στις μέρες μας (1986), και αναφέρεται στην τοξική ραδιενεργό μόλυνση των νερών αλλά και ολόκληρης της φύσης και των ανθρώπων, από το καίόμενο αστέρι *«και το όνομα του αστέρος λέγεται ο Αψινθος»*, (Αποκ. Η' 10-11). Με τη λέξη *«Αψινθος»*, υποδηλώνεται η Ουκρανική ονομασία *«Τσέρνομπιλ»*, απ' όπου ξεκίνησε την καταστροφική πορεία της η ραδιενεργός μόλυνση (Στύλιου, 1987).

Σήμερα, υπάρχει ένα πλήθος οικολογικών προβλημάτων, που συνιστούν την *«περιβαλλοντική κρίση»* και διαφέρουν μεταξύ τους ως προς το μέγεθος, τη φύση, αλλά και την πολυπλοκότητά τους. Επιγραμματικά, μπορούν να αναφερθούν μερικά απ' αυτά, όπως η καταστροφή του όζοντος, το φαινόμενο του θερμοκηπίου, η όξινη βροχή, η ρύπανση της ατμόσφαιρας και των υδάτων, οι πυρκαγιές και η μείωση των δασών, η εξαφάνιση της βιοποικιλότητας κ.ά. Πιθανόν, όμως, η μεγαλύτερη απειλή, ως συνέπεια των μεταβολών του υδρολογικού κύκλου να είναι η **ξηρασία**, της οποίας οι επιπτώσεις στο φυτικό και ζωικό Βασίλειο αλλά και στον άνθρωπο θα είναι τεράστιες. Επίσης, δεν μπορεί να παραβλέψει κανείς την ηχητική και αισθητική ρύπανση, την κυκλοφοριακή συμφόρηση, την αδυναμία διαχείρισης των απορριμμάτων, την εγκληματικότητα, την υπερκατανάλωση και στον αντίποδα αυτής, την πείνα και τον υποσιτισμό ολόκληρων κοινωνιών. Τέλος, ο κίνδυνος από την εφεύρεση και χρήση των πυρηνικών, από τον άνθρωπο, αποτελεί την πλέον θανάσιμη απειλή για ολόκληρη την ανθρωπότητα *«πεπληρωμένους πάση αδικία, ... πλεονεξία κακία, ... υπερηφάνους, αλαζόνας, εφευρετάς κακών»* (Ρωμ. 1, 29-30).

Είναι καιρός να πάψουμε να εξαρτιόμαστε από τις παρανοϊκές και αλλόφρονες αποφάσεις των στρατιωτικών κατεστημένων, των σύγχρονων υπερδυνάμεων (Φίλης, 1988). Η παράχρηση και ο βιασμός της φύσης από τον άνθρωπο, είναι πλέον πραγματικότητα. Την *«οικολογική κρίση»*, συνιστούν και εντείνουν, η κρίση των κοινωνικών σχέσεων, της τεχνολογίας, του πολιτισμού και σε σημαντικό βαθμό βεβαίως η *«κρίση της ανθρώπινης ταυτότητας»*, ή του ανθρώπου προς τον Θεό (Νικολαΐδης, 1996). Είναι πρωταρχική πλέον ανάγκη, ο άνθρωπος να αγωνισθεί για την διαφύλαξη του *«κατ' εικόνα Θεού»* (Γέν. 1, 27) και την παραμονή του στους όρους της φύσης, με το *«κατά φύσιν εστώτες»* (Κεσελόπουλος, 1989).

### **ΕΠΑΝΑΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΤΙΣΗ**

Ατενίζοντας κανείς το μέλλον, διακρίνει τόσες πιθανές αρνητικές συνέπειες, ώστε αποκλείεται να μείνει αδιάφορος, αλλά και τόσες πιθανές ανταμοιβές, ώστε αποκλείεται να βάλλει τα κλάματα. Οι κοινωνίες είναι υποχρεωμένες να διαψεύσουν το μέλλον. Πρέπει μέσα μας να ακτινοβολήσουν δημιουργικά ερεθίσματα, ώστε να μας ωθήσουν να ανασκουμπωθούμε (Μοδινός, 1992). Είναι καιρός ο άνθρωπος να

συνέλθει και να επανέλθει, «έως πότε πενθήσει η γη και πας ο χόρτος του αγρού ξηρανθήσεται από κακίας των κατοικούντων εν αυτή; ηφανίσθησαν κτήνη και πετεινά» (Ιερ. 12, 4). Να ενδιαφερθεί, να δραστηριοποιηθεί, να ευαρεστήσει τον Θεό, να τον παρακαλέσει και πάλι να τον καταστήσει άξιο της «πρώτης υιοθεσίας», όπου, κατά τον Άγιο Γρηγόριο Νύσσης, «*Άρχων κτίσεως χειροτονήθη*». Να αντιληφθεί, τελικά, την ένδοξο τιμή που του έγινε (Ψαριώτης, 2001).

Υπάρχει άραγε η σύγχρονη κιβωτός; Ασφαλώς και υπάρχει. Αρκεί να επαναπροσεγγίσουμε το Δημιουργό και τη φύση και Εκείνος θα μας οδηγήσει με ασφάλεια στο λιμάνι της σωτηρίας και θα μας ξαναχαρίσει το αρχαίο «απρόσιτον κάλλος» και την υπέρλαμπρο δόξα «*εγγίσατε τω Θεώ, και εγγιεί υμίν*» (Ιάκ.4, 8). Αρκεί να ακολουθήσουμε με σταθερά βήματα την **Ορθόδοξη συνείδηση και αγωγή**, η οποία θα μας οδηγήσει στην αειφόρο ανάπτυξη και στην προστασία της βιολογικής ποικιλότητας.

### **Η Ορθόδοξη συνείδηση και αγωγή**

Μέσα από το Ορθόδοξο Χριστιανικό φρόνημα, ο άνθρωπος μπορεί να δώσει λύσεις στα αδιέξοδα που δημιούργησε ο ίδιος στο φυσικό περιβάλλον. Ας εγκαταλείψουμε την αγριότητα και ας αναζητήσουμε την αγιότητα. Ας αποβάλλουμε τον εγωισμό και την φιλαυτία που οδηγούν στην πλεονεξία και ας ενστερνισθούμε την ταπεινότητα και αγάπη. Αν η προσπάθεια δεν αρχίσει από την πνευματική διάσωση, αναζωογόνηση και ακεραιότητα του ανθρώπου, κάθε φροντίδα για τη διάσωση και ακεραιότητα του φυσικού περιβάλλοντος θα πέσει στο κενό και θα παραμείνει ατελέσφορη (Ζήσης, 1994). Η οικολογική καταστροφή θα αναστραφεί μόνο με την πνευματική αναστροφή και επιστροφή στην προπρωτική κατάσταση, δηλαδή, ο άνθρωπος να αγωνισθεί με καθαρή καρδιά να απελευθερωθεί από τη δουλεία της πλεονεξίας και της φθοράς (Ψαριώτης, 2001), «*η κτίσις ελευθερωθήσεται από της δουλείας της φθοράς εις την ελευθερίαν της δόξης των τέκνων του Θεού*» (Ρωμ. 8, 21).

Η Ορθοδοξία διδάσκει, ότι το χριστιανικό φρόνημα προσιδιάζει σε ανθρώπους που χαρακτηρίζονται και ασκούνται στην αυτάρκεια, «*ίνα εν παντί πάντοτε πάσαν αυτάρκειαν έχοντες*» (Β΄ Κορ. θ΄ 8), ολιγαρκείς, δίκαιους, με ασκητική ζωή και όχι με πλησμονή, δηλαδή με ανέσεις, πολυτέλεια και υπερκατανάλωση. Μήπως και στο σημείο αυτό, η αυτάρκεια, η λιτότητα και ολιγαρκεία, αποτελούν τα θεμελιώδη συστατικά στοιχεία του αξιώματος της αειφορίας; Μήπως αποτελούν μια εξέχουσα πνευματική στάση και ταυτόχρονα τρόπο ζωής; Στην αδηφάγο εποχή μας, της ληστρικής και άμετρης εκμετάλλευσης και βιασμού του φυσικού περιβάλλοντος, το ασκητικό και αντικαταναλωτικό ήθος που προβάλλουν οι Πατέρες της Εκκλησίας μας, είναι ιδιαίτερα σωτήριο και παιδαγωγικό, αφού χαράσσει νέα πορεία και υποδεικνύει με σαφήνεια τους τρόπους και συμπεριφορές του ανθρώπου απέναντι στη φύση.

Ο διδακτικός και παιδαγωγικός δεσμός του ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον, δια του ευαγγελικού «*εμβλέψατε ....και καταμάθετε ...*» (Ματθ. 6, 26-28), πρέπει να σφυρηλατείται μέσα από την οικογένεια, το σχολείο, την εκκλησία, την κοινωνία ολόκληρη. Τα προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης μπορούν να δώσουν σπουδαία αποτελέσματα και χρήσιμες πρακτικές για την **αειφόρο ανάπτυξη και προστασία** του περιβάλλοντος, όπου θα εμψυσάται και καλλιεργείται στους νέους

μας η «περιβαλλοντική συνείδηση», και δραστηριοποίηση, κατά το Παύλειο «*τη σπουδή μη οκνηροί*» (Ρωμ.12, 11). Είναι απόλυτη ανάγκη να θεσπισθούν επίσης, επισήμως πλέον και διεθνώς, κανόνες συμπεριφοράς προς τη φύση (Οικονόμου, 1992).

### **Η αειφόρος ανάπτυξη ως συντελεστής προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος**

Η Παγκόσμια Επιτροπή του ΟΗΕ για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, (*World Commission on Environment and Development*), (WCED, 1987), όρισε πως «**βιώσιμη ή αυτοσυντηρούμενη ή αειφορική ανάπτυξη**», είναι αυτή που **καλύπτει** τις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να διακυβεύει την δυνατότητα των μελλοντικών γενεών ανθρώπων, να ικανοποιήσουν τις δικές τους. Από οικονομική άποψη, «αειφορική ή βιώσιμη ανάπτυξη», σημαίνει **μείωση** των ποσών ενέργειας και φυσικών πόρων που καταναλώνουν. Για τις χώρες του τρίτου Κόσμου, βιώσιμη ανάπτυξη σημαίνει την **ανύψωση** του βιοτικού τους επιπέδου. Όσον αφορά τον ανθρώπινο πληθυσμό του πλανήτη, «αειφορική ανάπτυξη» σημαίνει, την **σταθεροποίηση** των ανθρώπινων αριθμών. Για τους ανθρώπους εκείνους, που αδυνατούν να ικανοποιήσουν τις σημερινές βασικές ανάγκες τους και δεν έχουν καμιά βεβαιότητα για το αύριο, η αειφορικότητα, σίγουρα, δεν αποτελεί βασική προτεραιότητα. Επίσης, από καθαρά **περιβαλλοντική άποψη**, «αειφορική ή βιώσιμη ανάπτυξη» μπορεί να σημαίνει, εξασφάλιση παραγωγής τροφής, ή μείωση όλων των ειδών ρύπανσης, ή προστασία των οικοσυστημάτων για διατήρηση της βιοποικιλότητας, ή τέλος, μπορεί να σημαίνει την **προστασία** του παγκόσμιου περιβάλλοντος από μείζονες αλλαγές στη σύσταση της ατμόσφαιρας (Γεωργόπουλος, 2006).

Με όσα προαναφέρθηκαν, διαπιστώνεται ότι για κάθε περίπτωση η αειφόρος ανάπτυξη χρησιμοποιεί ένα «κρίσιμο χαρακτηριστικό» ζωτικής σημασίας, που μας εφιστά τους κινδύνους από τα επερχόμενα δεινά του μέλλοντος. Μήπως, ήρθε η ώρα, η αρχή του αειφορικού αξιώματος να γίνει **στάση ζωής** για όλους μας, σε προσωπικό, οικογενειακό, εθνικό ή και παγκόσμιο επίπεδο; Είναι, περισσότερο από ποτέ, επιτακτική, πλέον, η ανάγκη για αλλαγή νοοτροπιών και αξιών, που θα σχετίζονται με την «ανάδυση ενός νέου περιβαλλοντικού ήθους», μιας επιστροφής του ανθρώπου στην κατάσταση της πλήρους αρμονίας της αρχικής δημιουργίας, όπου όλα ήταν «καλά λίαν» και η φύση δικαιωματικά κατείχε την κυριολεξία της έκφρασης «κόσμος, κάλλος, κόσμημα». Μήπως πρέπει να σκεφθούμε αληθινά ότι η «αρχή της αειφορίας» δεν είναι «πρωτογενής» ανθρώπινη και επιστημονική παραδοχή, αλλά έχει τη ρίζα της στον Δημιουργό, και επομένως αποτελεί «**Θεόδοτην παραγγελίαν**» προς το ανθρώπινο γένος για την μελλοντική επιβίωσή του; Γιατί τι άλλο από «αειφορία» μπορεί να σημαίνουν οι εντολές του Θεού προς τον πρώτο άνθρωπο με τις φράσεις: «**φυλάσσειν, καλώς, μη καταχρώμενοι, άφθορον, αρρυνώτως και το πιστός οικονόμος και φρόνιμος**»; Είναι αδιαμφισβήτητο, πως μαρτυρούν μια «**οδηγία**» του Θεού προς τον άνθρωπο, για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος σε όλες τις πτυχές του και βέβαια σε μια πλατύτερη διάσταση και ερμηνεία, μπορεί να σημαίνει στάση και κανόνα ζωής στην πνευματική, προσωπική, οικογενειακή και κοινωνική ζωή όλων μας.

Ασφαλώς και υπάρχει **ελπίδα** και μια προσμονή για ένα καλύτερο αύριο, σύμφωνα με τον προφήτη Ησαΐα και την ιερά υμνολογία: «*ιδού ο Θεός ημών εφ' ω ηλπίζομεν και ηγαλλιώμεθα, και σώσει ημάς*» (Ησ. 25, 9) και πάλιν, «*Η ελπίς μου ο Πατήρ ...*» (Μ. Απόδειπνο), δηλαδή, την ποθητή ελπίδα, από τον Δημιουργό πάντων «*ορατών τε*

και αοράτων», αλλά, με την πλήρη αφοσίωση, «Σοι παρακατατιθέμεθα την ζωήν ημών άπασαν και την ελπίδα» (Ευχή για τη Θ. κοινωνία), καθόσον κατά τον Παύλον, «τη γαρ ελπίδι εσώθημεν» (Ρωμ. 8, 24).

## ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από όσα προαναφέρθηκαν, προκύπτει ότι το «οικολογικό πρόβλημα ή η περιβαλλοντική κρίση», είναι **πνευματικού χαρακτήρα** και, επομένως, για την επίλυσή του ο άνθρωπος θα πρέπει να κινηθεί σε δύο άξονες προσπάθειας:

1. Στην επαναπροσέγγισή του με τον «Ποιητήν ουρανού και γης ...», δηλαδή του Δημιουργού, με την ομολογία μας «*ότι επί σοι ήλπισα: γνώρισόν μοι, Κύριε, οδόν, εν η πορεύσομαι ...*» (Ψαλμ. 142, 8) και
2. Στον επαναπροσδιορισμό της σκοπιμότητας της δημιουργίας του φυσικού κόσμου και του ρόλου του ανθρώπου μέσα σ' αυτό, δηλαδή, ενσυνείδητα και με διάθεση επανόρθωσης «*προς επανόρθωσιν, προς παιδείαν την εν δικαιοσύνη, ίνα άρτιος η ο του θεού άνθρωπος, προς παν έργον αγαθόν εξηρτισμένος*» (Β' Τιμ. 3, 16-17).

Τα παραπάνω μπορούν να επιτευχθούν μέσα σε ένα πλαίσιο ηθικών αρχών και αξιών που θα στοχεύουν:

- Στην ειλικρινή συνεργασία του ανθρώπου με τον Θεό, κάτω από το πρίσμα της μετάνοιας και απολύτου υπακοής, «*καρδίαν καθαράν κτίσον εν εμοί, ο Θεός*» (Ψαλμ. 50,12).
- Στην ευχαριστιακή δοξολογία προς τον Δημιουργό των απάντων «*ψαλμοίς και ύμνοις και ωδαίς πνευματικαίς*» (Εφεσ. 5, 19).
- Στην ταπείνωση, την ανυπόκριτη και ειλικρινή αγάπη, το σεβασμό, τη δικαιοσύνη, την ολιγάρκεια, τη λιτότητα, την αυτάρκεια, την ορθολογική χρήση «*εν παντί έργω αγαθώ καρποφορούντες*» (Κολοσ. 1, 10).
- Στην υπεύθυνη στάση του ανθρώπου απέναντι στον «κόσμο», ως αντιπρόσωπος και «*πιστός οικονόμος και φρόνιμος*» (Λουκ. ιβ' 42), χρήστης και όχι καταχραστής.
- Στην αλλαγή νοοτροπίας και την επιστροφή στις ηθικές αξίες, «*νυνί δε μένει πίστις, ελπίς, αγάπη*» (Κορ. Α' 13, 13).
- Στην σωστή ηθική αγωγή των νέων μας που αποτελούν την ελπίδα του αύριο «*μη νικώ υπό του κακού, αλλά νίκα εν τω αγαθώ το κακόν*» (Ρωμ. 12, 21).
- Στην αναγνώριση της «**αρχής της αειφορίας**» ως «**Θεόδοτης εντολής και παρακαταθήκης**», για εφαρμογή στην προσωπική, οικογενειακή και κοινωνική ζωή του ανθρώπου και, τέλος, την ποθητή **ελπίδα** του Δημιουργού, «*τη γαρ ελπίδι εσώθημεν*» (Ρωμ. 8, 24) για μια νέα ζωή, ένα νέο ξεκίνημα, πνευματικό και δημιουργικό.

## ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γεωργόπουλος, Α. (2006). *Γη, ένας μικρός και εύθραυστος πλανήτης*. Αθήνα: GUTENBERG.
- Ζήσης, Θ. (1994). *Ορθοδοξία και Οικολογία*. Θεσσαλονίκη: Βρυένιος.
- Κεσελόπουλος, Α. (1989). *Άνθρωπος και φυσικό περιβάλλον (πρώτη έκδοση)*. Αθήνα: Δόμος.
- Μοδινός, Μ. (1988). *Από την Εδέμ στο καθαρτήριο. Η Γεωγραφία της υπανάπτυξης*. Αθήνα: Εξάντας.
- Μοδινός, Μ. (επιμέλεια έκδοσης) 1992. *Πού βαδίζει ο κόσμος; Ο πλανήτης Γη και η παγκοσμιότητα της οικολογικής κρίσης*. Αθήνα: Τροχαλία,
- Μπράουν, Λ. (1997). *Η κατάσταση του πλανήτη γη*. (Επιμ. Μοδινός, Μ.) Αθήνα.
- Νικολαΐδης, Α. (1996). *Οικολογία και Ειρήνη. Έκδοση Β'*. Εκδόσεις Αποστολικής



- Διακονίας. Αθήνα: Νέα Οικολογία.
- Οικονόμου, Η. (1992). *Ορθοδοξία και φυσικό περιβάλλον. Έκδοση Α΄*. Αθήνα: Εκδόσεις Αποστολικής Διακονίας.
- Παπουτσόπουλος, Χ. (1998). *Η εξαήμερος δημιουργία κατά τον Μέγα Βασίλειο*. Έκδοση Πέμπτη. Αθήνα. Εκδόσεις Αδελφότης Θεολόγων «Ο ΣΩΤΗΡ».
- Στύλιου, Ε. (1987). *Άνθρωπος και φυσικό περιβάλλον*. Αθήνα: Εκδόσεις Αποστολικής Διακονίας.
- Ψαριώτης, Θ. (1996). *Χρήστες ή καταχραστές. Έκδοση Α΄*. Αθήνα: Εκδόσεις Αποστολικής Διακονίας.
- Ψαριώτης, Θ. (2001). *Το φυσικό περιβάλλον στην Ορθόδοξη πίστη*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Φίλης, Γ. (1984). *Η τελευταία πνοή του πλανήτη γη*. Αθήνα: Μπουκουμάνης.
- WCED, 1987. *Our Common Future*. World Commission on Environment and Development: the Brundtland Report. Oxford: Oxford University Press.